

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 24 (37)

Суми – 2020

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i24.p46>

ПІДСТАВИ ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Руденко Людмила Дмитрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет

Жительний Максим Дмитрович,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет

У статті конкретизовано підстави відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи на підставі комплексного компаративного аналізу зарубіжного досвіду, наукової літератури, національного законодавства та практики його застосування. На підставі проведеного аналізу законодавства, судової практики зазначено, що Кодексом з процедур банкрутства чітко не визначено термін «загроза неплатоспроможності». У статті 115 Кодексу вказано, що загроза неплатоспроможності включає обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі. Аргументовано, що відсутність у Кодексі визначення «загроза неплатоспроможності» є недоліком чинного законодавства, а тому згадана норма потребує уточнення у частині умов підтвердження неспроможності боржника виконати фінансові зобов'язання, строків невиконання грошових зобов'язань. Запропоновано визначення «загрози неплатоспроможності» як сукупності задокументованих правових підстав, що вказують на неможливість боржника виконати власні фінансові зобов'язання чи здійснювати регулярні фінансові платежі протягом наступних двох місяців. Аргументовано доцільність визначення у статті 115 Кодексу з процедур банкрутства виключного переліку підстав відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи. Закріплення у ст. 115 Кодексу невичерпного переліку ускладнює правозастосування, оскільки передбачає можливість застосування норм інших нормативно-правових актів; надає широку дискрецію суду, що створює умови для зловживання процесуальними правами як учасникам процедури банкрутства, такі і судді.

Конкретизовано особливості відкриття провадження про відновлення платоспроможності фізичної особи: звернутися до суду із заявою про визнання фізичної особи неплатоспроможною може лише сам боржник.

З метою зменшення фінансового тягаря на неплатоспроможну фізичну особу при реалізації судових процедур банкрутства запропоновано надати кредитору право ініціювати судову процедуру неплатоспроможності такої особи.

Ключові слова: неплатоспроможність, фізична особа, загроза неплатоспроможності, боржник, кредитор.

Rudenko L.D., Zhitelny M.D. Grounds for initiating proceedings in the case of insolvency of an individual. The article specifies the grounds for initiating proceedings in the case of insolvency of an individual on the basis of a comprehensive comparative analysis of foreign experience, scientific literature, national legislation and practice of its application. Based on the analysis of the legislation and case law, it is noted that the Bankruptcy Code does not clearly define the term "threat of insolvency". Article 115 of the Code states that the threat of insolvency includes circumstances that confirm that in the near future the debtor will not be able to meet its monetary obligations or make normal current payments. It is argued that the lack of definition of "threat of insolvency" in the Code is a shortcoming of current legislation, and therefore this rule needs to be clarified in terms of confirming the inability of the debtor to meet financial obligations, the terms of default. It is proposed to define "threat of insolvency" as a set of documented legal grounds that indicate the inability of the debtor to meet its own financial obligations or make regular financial payments over the next two months. The expediency of determining in Article 115 of the Bankruptcy Procedure Code an exclusive list of grounds for initiating insolvency proceedings against an individual is argued. Consolidation in Art. 115 of the Code of the inexhaustible list complicates law enforcement as provides a possibility of application of norms of other regulatory legal acts; provides wide discretion to the court, which creates conditions for the abuse of procedural rights for both participants in the bankruptcy proceedings and judges.

The peculiarities of initiating proceedings to restore the solvency of an individual are specified: only the debtor himself may apply to the court to declare an individual insolvent.

In order to reduce the financial burden on an insolvent individual in the implementation of bankruptcy proceedings, it is proposed to give the creditor the right to initiate legal proceedings for the insolvency of such a person.

Key words: insolvency, individual, threat of insolvency, debtor, creditor.

Актуальність. Однією з новел Кодексу з процедур банкрутства (надалі – КузПБ) є впровадження процедури відновлення неплатоспроможності фізичних осіб, які не мають статус фізичних осіб-підприємців. Незважаючи на те, що Кодекс розроблено відповідно до європейських стандартів, механізм відновлення платоспроможності фізичних осіб потребує удосконалення.

Постановка проблеми. У розвинених країнах тривалий період часу діє інститут споживчого банкрутства, який є ефективним механізмом поступового виходу боржника із кредитних боргів та задоволення вимог кредиторів. Світова практика виходить із визначення споживчого банкрутства як засобу звільнення від боргів шляхом надання для розрахунку з кредиторами власного майна. Інститут відновлення платоспроможності фізичних осіб є необхідним як для держави, так і для фізичних осіб-боржників, адже держава повертає собі економічну одиницю та джерело податкових надходжень до бюджету внаслідок відновлення платоспроможності особи, а сама фізична особа-боржник позбавляється фінансових боргів. Проте для ефективної реалізації процедури банкрутства фізичних осіб в Україні потребують конкретизації підстави відкриття провадження у справах про неплатоспроможність таких осіб, зазначені у Кодексі з процедур банкрутства.

Саме тому представляється доцільним проаналізувати підстави відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням банкрутства фізичних осіб в Україні та за кордоном займалися відомі вчені-правники, серед яких В. Грибанов, В. Кириченко, Т. Родоман, З. Ромовська, Т. Павленко, М. Сидоренко, Ю. Сульженко, О. Шишка, Л. Явич та інші. Проте у наукових дослідженнях приділено недостатню увагу аналізу правозастосування щодо фізичних осіб, визначенню дефініції «загроза неплатоспроможності».

Метою статті є конкретизація підстав відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи на підставі комплексного компаративного аналізу зарубіжного досвіду, наукової літератури, національного законодавства та практики його застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ст. 115 КУзПБ визначено підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, до яких належать наступні:

- розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) повинен становити не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати;
- боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з

кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців;

- ухвалено постанову у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення;

- існують інші обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності) [1].

Слід вказати, що для фізичних осіб визначено суму проточки на відміну від юридичних осіб.

До складу грошових вимог, у тому числі щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), не включаються неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції.

Недоліком закріпленого у ст. 115 КУзПБ переліку підстав є його невиключний характер. Адже така ситуація з одного боку ускладнює правозастосування, оскільки передбачає можливість застосування норм інших нормативно-правових актів. З іншого боку надає широкую дискрецію суду, що створює умови для зловживання процесуальними правами як учасникам процедури банкрутства, такі і судді.

Виходячи з положень ст. 115 КУзПБ, для звернення до суду із заявою про визнання особи неплатоспроможною є достатньою хоча б одна із підстав.

У випадку звернення із заявою, якщо розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) повинен становити не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати, розрахунок відбувається виходячи із розміру мінімальної заробітної плати, встановленого Законом України «Про державний бюджет» на поточний рік. На відміну від редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», КУзПБ не ставить критерій безспірності таких грошових вимог. Безспірні вимоги згідно з попереднім Законом мали бути підтвержені судовим рішенням, що набрало законної сили, постановою про відкриття виконавчого провадження [2]. Відповідно до КУзПБ вимоги кредитора та їх визнання боржником можуть бути підтвержені актом звірки грошових вимог.

Наступною умовою для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність є припинення боржником погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців. Загальна сума таких прострочених платежів не прив'язана до суми, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 115 КУзПБ. Йдеться про несплату сум за кредитами

протягом двох місяців від суми, що перевищує 50 % місячних платежів за кожним кредитом/позикою. Враховуються як банківські кредити, так і інші зобов'язання, у тому числі перед фінансовими та нефінансовими установами, які надають невеликі суми коштів у позику. Очевидно, ця умова запроваджена у зв'язку з проблематикою колекторської діяльності в Україні та направлена на припинення практики незаконних способів витребування боргів колекторами.

Ще однією умовою відкриття провадження у справі про неплатоспроможність є ухвалення постанови у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення. Як правило, ця вимога може бути застосована щодо різних видів зобов'язань, за якими фізична особа прогнала судовий спір та кредитори звернулись до державного чи приватного виконавця. Зазначена підстава розповсюджується і на податковий борг особи, щодо якого не минув строк давності, та є судові рішення про його стягнення.

Згідно з Законом України «Про виконавче провадження» виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) – це сукупність дій органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню [3].

Підставою для відкриття виконавчого провадження по виконанню судового рішення є пред'явлений до відповідного відділу державної виконавчої служби виконавчий документ разом із заявою стягувача про відкриття виконавчого провадження.

Фактичні життєві обставини для прийняття рішення про банкрутство фізичної особи створюють портрет боржника у двох варіантах:

- наявний банківський кредит із простроченням повернення боргу на декілька сотен тисяч доларів США (валютний). У заставі знаходиться нерухоме майно, ринкова вартість якого в декілька разів менше боргу. Інших активів (автомобілів, квартир, нежитлових приміщень) у позичальника немає. Додатково виникають інші незабезпечені кредитори та вимагають сплати коштів;

- у державній виконавчій службі або приватного виконавця перебуває провадження про стягнення із боржника суттєвого за розміром боргу. В той же час кредитор продовжує нараховувати відсотки або

в інший спосіб збільшує вимоги, які додатково можуть бути визнані у судовому порядку. Судовий спір із банком є неперспективним. Після вчинення всіх виконавчих дій, реалізації з торгів виявленого майна, виконавець має намір повернути виконавчий документ стягувачу. Як наслідок, не знімається питання із реальною заборгованістю, а банком або факторинговою компанією може бути повторно подано на примусове виконання лист. Причому кількість звернень банку до виконавчої служби необмежена [4].

Варто зауважити, що особливістю процедури відновлення платоспроможності фізичної особи є те, що звернутися до суду із заявою про визнання фізичної особи неплатоспроможною може лише сам боржник. На нашу думку, це є істотним недоліком чинного законодавства у сфері банкрутства, адже реалізація завдання щодо зменшення фінансова тягаря неплатоспроможної фізичної особи потребує надання кредиторю права ініціювати процедуру неплатоспроможності та зменшення розміру витрат фізичної особи-боржника на процедуру банкрутства. До того ж проблемним моментом, на наш погляд, є висока вартість процедури банкрутства для боржника-фізичної особи. Тобто, на особу, що є неплатоспроможною додатково покладається фінансовий тягар забезпечення процедури банкрутства.

Відповідно до статті 119 КУзПБ у підготовчому засіданні господарський суд розглядає подані документи, з'ясовує наявність підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, а також вирішує інші питання, пов'язані з розглядом заяви [1].

З моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника:

□ пред'явлення кредитором вимог до боржника та задоволення таких вимог може відбуватися лише в межах провадження у справі про неплатоспроможність та у порядку, передбаченому цим Кодексом;

□ арешт майна боржника та інші обмеження боржника щодо розпорядження належним йому майном можуть бути застосовані виключно господарським судом у межах провадження у справі про неплатоспроможність, а попередньо накладені арешти та обмеження можуть бути зняті на підставі ухвали господарського суду;

□ припиняється нарахування штрафів та інших фінансових санкцій, а також відсотків за зобов'язаннями боржника;

□ здійснення корпоративних прав боржника та реалізація майнових прав відбуваються з урахуванням обмежень, встановлених цим Кодексом;

□ вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів;

□ строк виконання всіх грошових зобов'язань боржника вважається таким, що настав.

Проаналізуємо судову практику на предмет наявності судових рішень про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, яка не є суб'єктом підприємницької діяльності, а також, рішень про визнання боржника банкрутом та введення процедури погашення боргів.

Так, Постановою господарського суду міста Києва від 01.07.2020 року у справі № 910/787/20 судом було відкрито провадження у справі про неплатоспроможність боржника-фізичної особи. В обґрунтування заяви заявник зазначив, що у нього відсутні фінансові можливості погасити заборгованість у розмірі 724 153,93 грн.

Суд з'ясував наявність підстав для відкриття провадження, зазначивши, що як вбачається з доданих до заяви документів, рішенням Печерського районного суду м. Києва від 12.02.2015 у справі № 757/2777/14-ц задоволено позов Публічного акціонерного товариства «Родовід Банк» та стягнуто із боржника фізичної особи суму заборгованості за кредитним договором, пеню та три проценти річних. На виконання вказаного рішення відділом примусового виконання рішень Департаменту державної виконавчої служби Міністерства юстиції України було відкрито виконавче провадження.

В ході проведення виконавчих дій, державним виконавцем було звернено стягнення на предмет іпотеки за іпотечним договором, укладеним в забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором. У зв'язку з відсутністю іншого майна, на яке можливо звернути стягнення, державним виконавцем відділу примусового виконання рішень Департаменту державної виконавчої служби Міністерства юстиції України було винесено постанову про повернення виконавчого документа стягувачу. За наслідками дослідження поданих суду документів, зокрема відповідно до Декларації про майновий стан боржника за 2016-2019 роки, витягів з Державного реєстру обтяжень рухомого майна, Державного реєстру нерухомого майна, судом встановлено, що у боржника відсутнє будь-яке рухоме та нерухоме майно.

Крім того, судом встановлено відсутність непогашеної судимості за економічні злочини, а також відсутність статусу фізичної особи-підприємця. Встановивши факт неплатоспроможності боржника, а також визначившись з кандидатурою арбітражного керуючого для призначення керуючим реструктуризацією боржника суд постановив

відкрити провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи та ввести процедуру реструктуризації боргів боржника. Дане рішення є прикладом відкриття провадження на підставі того, що ухвалено постанову у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення. Крім цього, офіційно підтверджено факт заборгованості фізичної особи перед кредиторами [5].

На противагу вищезазначеному рішенню, господарський суд Тернопільської області відмовив у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, оскільки були відсутні підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, згідно вимог чинного законодавства України. Матеріали заяви боржника не містили постанови у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення, не наведено переліку обставин, які б підтверджували, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі, не обґрунтовано загрозу неплатоспроможності.

Постановою господарського суду Запорізької області від 26.03.2020 року у справі №908/3329/19 відкрито провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи та введено процедуру реструктуризації боргів боржника. Судом встановлено, що наявна заборгованість за кредитним договором, яка включає постійне нарахування штрафних санкцій банком, що значно перевищують суму основної заборгованості, практично унеможливають нормальне проживання особи. Сума прострочень боржника становить 116 624,93 доларів США. Як вбачається із декларацій про майновий стан боржника у нього відсутні доходи. Згідно Інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру Іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна у боржника відсутнє нерухоме майно. При цьому, встановлено факт належності боржнику цінних паперів та майнових прав по договору купівлі-продажу цінних паперів. На підставі аналізу даного судового рішення слід зазначити, що у цьому випадку суд відкрив провадження у справі на підставі п. 4 ч. 2 статті 115 КУзПБ, тобто на підставі загрози неплатоспроможності. Прямої вказівки на цю умову в рішенні не має, проте з огляду на наведені факти, а саме, заборгованість за кредитним договором, дані з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на

нерухоме майно, Державного реєстру Іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна (про відсутність у боржника майна), декларації про майновий стан (про відсутність доходів) можна стверджувати, що наявна загроза неплатоспроможності [6].

КУзПБ чітко не визначає даний термін, лише вказуючи, що загроза неплатоспроможності включає обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі. На наш погляд, відсутність у Кодексі тлумачення терміну «загроза неплатоспроможності» є недоліком чинного законодавства, а тому згадана норма потребує уточнення, зокрема, щодо того, які саме обставини повинні підтвердити неспроможність боржника виконати фінансові зобов'язання, які строки розуміються під виразом «найближчим часом». Вважаємо за доцільне термін «загроза неплатоспроможності» визначити як сукупність задокументованих правових підстав, що вказують на неможливість боржника виконати власні фінансові зобов'язання чи здійснювати регулярні фінансові платежі протягом наступних двох місяців.

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, доцільно конкретизувати підстави відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи шляхом визначення у ст. 115 КУзПБ виключного переліку таких підстав; уточнення поняття «загроза неплатоспроможності». КУзПБ чітко не визначає даний термін, лише зазначає, що загроза неплатоспроможності включає обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі. У цій частині норма КУзПБ потребує уточнення, зокрема, щодо того, які саме обставини повинні підтвердити неспроможність боржника виконати фінансові зобов'язання, які строки розуміються під виразом «найближчим часом». Представляється доцільним термін «загроза неплатоспроможності» визначити як сукупність задокументованих правових підстав, що вказують на неможливість боржника виконати власні фінансові зобов'язання чи здійснювати регулярні фінансові платежі протягом наступних двох місяців. З метою зменшення фінансового тягара на неплатоспроможну фізичну особу представляється доцільним надати право кредиторі ініціювати судову процедуру неплатоспроможності такої особи.

Література:

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Кодекс України; Закон, Кодекс від 18.10.2018 № 2597-VIII. Відомості Верховної Ради. 2019. № 19. Ст.74 (18).
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 31. Ст.440 (13) (втратив силу).
3. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 30. Ст.542 (38)
4. Банкрутство фізичної особи по-новому, портрет банкрута, особливості проведення. Закон і бізнес. URL: https://zib.com.ua/ua/139548-bankrutstvo_fizichnoi_osobi_povomu_portret_bankruta_osobl.html.
5. Постанова господарського суду міста Києва від 01.07.2020 року у справі № 910/787/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90175853>.
6. Постанова господарського суду Запорізької області від 26.03.2020 року у справі №908/3329/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88502358>.